List otwarty dyplomowanych konserwatorów-restauratorów dzieł sztuki w sprawie projektowanej zmiany art. 37a ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zainicjowany przez nauczycieli akademickich czterech ośrodków kształcących na kierunku konserwacja i restauracja dzieł sztuki

Szanowna Pani
Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Marta Cienkowska
ul. Krakowskie Przedmieście 15
00-071 Warszawa

W ostatnich miesiącach Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego opracowało projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W dniu 30 czerwca 2026 r. został złożony wniosek o wpisanie go do Wykazu prac legislacyjnych i programowych Rady Ministrów. Projekt ten przewiduje istotne zmiany w systemie ochrony dziedzictwa kulturowego. **Jedna z najważniejszych z nich dotyczy zasad określania kwalifikacji osób kierujących pracami konserwatorskimi, restauratorskimi i badaniami konserwatorskimi lub prowadzących je samodzielnie przy zabytkach wpisanych do rejestru.**

Autorami niniejszego stanowiska są nauczyciele akademiccy czterech ośrodków kształcących w zakresie konserwacji i restauracji dzieł sztuki:

- Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie,
- Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie,
- Instytutu Sztuk Plastycznych i Konserwacji Dzieł Sztuki na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu,
- Katedry Konserwacji i Restauracji Ceramiki i Szkła na Wydziale Ceramiki i Szkła Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu.

Wyrażamy stanowczy sprzeciw wobec proponowanych zmian dotyczących kwalifikacji zawodowych, w szczególności wobec nowego brzmienia art. 37a ust. 1 ustawy.

Dotychczas przepis stanowił:
Art. 37a. 1.
„Pracami konserwatorskimi, pracami restauratorskimi lub badaniami konserwatorskimi, prowadzonymi przy zabytkach wpisanych do rejestru kieruje osoba, która **ukończyła studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie, w zakresie konserwacji i restauracji dzieł sztuki lub konserwacji zabytków** oraz która po rozpoczęciu studiów drugiego stopnia lub po zaliczeniu szóstego semestru jednolitych studiów magisterskich przez co najmniej 9 miesięcy brała udział w pracach konserwatorskich, pracach restauratorskich lub badaniach konserwatorskich, prowadzonych przy zabytkach wpisanych do rejestru, inwentarza muzeum będącego instytucją kultury lub zaliczanych do jednej z kategorii, o których mowa w art. 14a ust. 2.”

Proponowane w opracowanym projekcie brzmienie:

art. 37a ust. 1:
„1. Pracami konserwatorskimi, pracami restauratorskimi lub badaniami konserwatorskimi, prowadzonymi przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków kieruje albo je prowadzi osoba, która:

1. **ukończyła studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie, których program umożliwiał nabycie wiedzy w zakresie ochrony i konserwacji zabytków**, oraz
2. po zakończeniu studiów przez co najmniej 12 miesięcy uczestniczyła w pracach konserwatorskich, pracach restauratorskich lub badaniach konserwatorskich, prowadzonych przy zabytkach wpisanych do rejestru, inwentarza muzeum będącego instytucją kultury lub zaliczanych do jednej z kategorii, o których mowa w art. 14a ust. 2."

Proponowane kryterium ukończenia studiów, których program „umożliwiał nabycie wiedzy w zakresie ochrony i konserwacji zabytków", jest zbyt ogólne. Nie określa minimalnego zakresu wiedzy ani wymaganych efektów kształcenia. Pozostawia szerokie pole do interpretacji.

W konsekwencji nie wiadomo, według jakich zasad będzie oceniane czy dany program studiów rzeczywiście przygotowuje do prowadzenia prac konserwatorskich. Procedura oparta na tak nieprecyzyjnym kryterium nie może zapewnić jednolitych standardów oceny kwalifikacji.

Oznacza to również, że wymagania mogą spełnić absolwenci kierunków, których kontakt z problematyką ochrony zabytków ograniczał się do jednego lub kilku przedmiotów o charakterze teoretycznym albo projektowym. Mogli oni nigdy nie pracować bezpośrednio z zabytkiem ani z jego materią.

Tymczasem sześcioletnie jednolite studia magisterskie z zakresu konserwacji i restauracji dzieł sztuki mają charakter interdyscyplinarny. Łączą wiedzę humanistyczną, artystyczną, techniczną i przyrodniczą. Ich podstawą jest równoczesne zdobywanie wiedzy teoretycznej oraz umiejętności praktycznych podczas pracy z autentycznymi obiektami zabytkowymi. Te elementy stanowią integralną całość programu studiów.

W uzasadnieniu opracowanego projektu nowelizacji wskazano, że zmiany mają prowadzić do podniesienia standardów wykonywania prac przy zabytkach. W naszej ocenie będzie odwrotnie. Projekt wydłuża wprawdzie obowiązkową praktykę z dziewięciu do dwunastu miesięcy, ale jednocześnie zastępuje kierunkowe wykształcenie znacznie bardziej ogólnym wymaganiem.

Dwunastomiesięczne uczestnictwo w pracach konserwatorskich nie jest równoważne z kilkuletnim kształceniem praktycznym prowadzonym podczas studiów. W trakcie studiów w zakresie konserwacji i restauracji dzieł sztuki studenci wykonują prace przy obiektach o zróżnicowanej problematyce, pod kierunkiem doświadczonych konserwatorów i nauczycieli akademickich. Tego procesu nie można zastąpić samą praktyką zawodową.

Co więcej, projekt nie określa intensywności praktyki, zakresu wykonywanych czynności ani wymaganych efektów. Nie wiadomo więc, jakie rzeczywiste kompetencje ma ona potwierdzać. Jednocześnie zabytki nie powinny być miejscem zdobywania podstawowych kwalifikacji zawodowych. Praktyka powinna rozwijać wcześniej zdobyte kompetencje, a nie zastępować wykształcenie. Projektowana nowelizacja stwarza jednak takie ryzyko.

Projekt przewiduje również wprowadzenie nowej procedury potwierdzania kwalifikacji zawodowych. Minister właściwy do spraw kultury, po zasięgnięciu opinii Głównej Komisji Konserwatorskiej, miałby wydawać decyzję o potwierdzeniu uprawnień. Oceny miałaby dokonywać wspomniana Komisja na podstawie rodzaju, zakresu, czasu oraz stopnia samodzielności wykonywanych prac.

Projekt nie określa jednak obiektywnych kryteriów takiej oceny. Nie wiadomo, jak będzie weryfikowana wartość przedstawionego dorobku, jego autentyczność oraz rzeczywisty

udział w wykonanych pracach. Nie wiadomo również, czy oceniany będzie program ukończonych studiów oraz ich rzeczywista wartość merytoryczna. Brak jasnych zasad oznacza ryzyko uznaniowości przy przyznawaniu uprawnień.

Ryzyko to jest tym bardziej niezrozumiałe, że w Polsce funkcjonują cztery ośrodki zapewniające pełne przygotowanie zawodowe do wykonywania zawodu konserwatora-restauratora dzieł sztuki. W tej sytuacji dodatkowa procedura administracyjna wydaje się zbędna. Zwłaszcza, że obowiązujący w Polsce model kształcenia odpowiada standardom wypracowanym przez ENCoRE (European Network for Conservation-Restoration Education) oraz E.C.C.O. (European Confederation of Conservator-Restorers' Organisations). Organizacje te wskazują, że wykonywanie zawodu konserwatora-restauratora powinno opierać się na kierunkowym wykształceniu magisterskim integrującym teorię i praktykę. Trzy spośród czterech polskich uczelni prowadzących takie studia są członkami ENCoRE i współtworzą europejskie standardy kształcenia.

Projektowana nowelizacja od tych standardów odchodzi. W praktyce zrównuje kwalifikacje absolwentów kierunku konserwacja i restauracja dzieł sztuki z absolwentami innych kierunków, których program obejmował jedynie wybrane zagadnienia z zakresu ochrony zabytków. Prowadzi to do zrównania kwalifikacji, uprawnień i odpowiedzialności osób o zasadniczo odmiennym przygotowaniu zawodowym. Skutki takiego rozwiązania mogą być bardzo poważne. Błędy popełnione podczas prac konserwatorskich i restauratorskich często prowadzą do nieodwracalnych zniszczeń zabytków. W wielu przypadkach ich skutków nie da się już usunąć.

Ochrona dziedzictwa kulturowego wymaga utrzymania najwyższych standardów przygotowania osób odpowiedzialnych za prowadzenie i nadzorowanie prac konserwatorskich. **Obowiązujący art. 37a jest obecnie jednym z podstawowych mechanizmów gwarantujących taki poziom. W naszej ocenie wymaga on raczej doprecyzowania i wzmocnienia niż osłabienia.**

Za szczególnie niepokojące uznajemy również pominięcie środowiska naukowego i akademickiego w pracach nad nowelizacją. Zmiany dotyczące kwalifikacji zawodowych powinny być poprzedzone szerokimi konsultacjami z osobami od wielu lat odpowiedzialnymi za kształcenie konserwatorów-restauratorów oraz z praktykami posiadającymi doświadczenie w prowadzeniu prac przy zabytkach. Jednocześnie pragniemy zauważyć, że postulaty środowiska konserwatorów-restauratorów dzieł sztuki dotyczące zmian w prawie ochrony zabytków, w tym problemów ustawowego określenia kompetencji osób przygotowujących programy prac konserwatorskich i restauratorskich oraz prowadzących bądź kierujących pracami konserwatorskimi, zostały w ubiegłym roku przygotowane przez Ogólnopolską Radę Konserwatorów Dzieł Sztuki ZPAP i zaprezentowane w ramach III Kongresu Konserwatorów Polskich.

Podsumowując projektowane zmiany nie prowadzą do podniesienia standardów ochrony zabytków. Przeciwnie, osłabiają obowiązujący system kwalifikacji zawodowych. Wprowadzają nieprecyzyjne kryteria wykształcenia, niejasne zasady oceny doświadczenia oraz rozwiązania odbiegające od polskich i europejskich standardów kształcenia.

Dziedzictwo kulturowe jest dobrem nieodnawialnym. Państwo ma obowiązek zapewnić jego skuteczną ochronę. Dlatego wymagania wobec osób planujących, projektujących, prowadzących i kierujących pracami konserwatorskimi, restauratorskimi oraz badaniami konserwatorskimi powinny być jednoznaczne, wysokie i możliwe do obiektywnej weryfikacji. Dlatego apelujemy o odstąpienie od proponowanych zmian w zakresie kwalifikacji zawodowych oraz o przeprowadzenie rzeczywistych konsultacji ze środowiskiem naukowym i zawodowym konserwatorów-restauratorów.

Wysłano do:

- Generalna Konserwator Zabytków, **Bożena Żelazowska,** Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, ul. Krakowskie Przedmieście 15, 00-071 Warszawa

- Przewodniczący Sejmowej Komisji Kultury, **Piotr Adamowicz,** Kancelaria Sejmu, ul. Wiejska 4/6/8, 00-902 Warszawa

- Przewodniczący Senackiej Komisji Kultury, **Jerzy Fedorowicz,** Kancelaria Senatu, ul. Wiejska 6/8, 00-902 Warszawa

- Przewodnicząca Rady Ochrony Zabytków, **Anna Czerwińska-Walczak,** Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Departament Ochrony Zabytków, ul. Krakowskie Przedmieście 15/17, 00-071 Warszawa